

Vuoden 1939 viimeisinä päivinä suomalaisjoukot taistelevat maahan tunkeutuvaa puna-armeijaa vastaan. Yhtä aikaa Suomussalmen taistelujen kanssa ypjäläinen merikapteeni Tor-Alf Collin käy omaa talvisotaansa Oulussa. Hän yrittää pelastaa tuholta jäihin juuttuneen rahtilaivansa s/s Telman. Suomalaiset voittavat Suomussalmella. Tor-Alf Collin häviää oman taistelunsa: Telma uppoaa.

Kippari Collin hävisi oman talvisotansa

Joni Skiftesvik

Kattilankallan kaakkoispuolelle laivaväylän varteen 30.12. 1939 uponnut höyrylaiva Telma iskettiin veteen englantilaiselta telakalta 1883. Vesilelaskussa alus sai nimen Harrogate. Se oli juuri niitä nokikeuloiksi kututtuja hiililämmitteisiä höyrylaivoja, joilla varustamat ja kauppahuoneet kävivät tuolloin kilpaan suuria purjelaivoja vastaan. Myöätuulussa tuulen naukujat porhalsivat niistä edelle hinausköyttä näyttien, mutta vastaisella nokikeulat olivat tehokkaampia, kunhan vain lämmittäjät jaksivat heilutella lapiotaan manalaa muistuttavassa pätsimäisessä ”työhuoneessaan”.

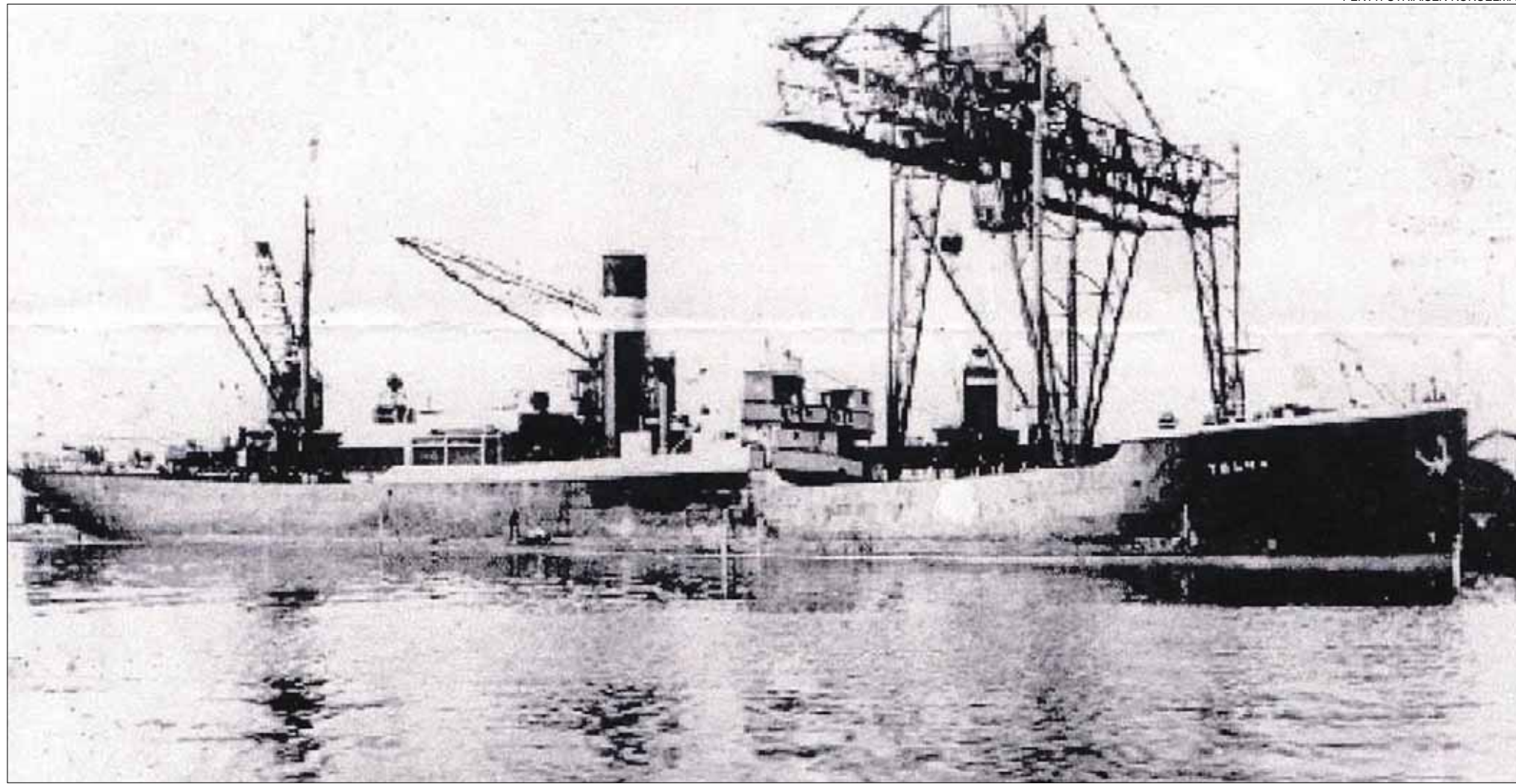
Parin omistajanvaihdoksen jälkeen alus siirtyi 1898 Englannista Ruotsin lipun alle. Omistajat vaihtuivat jälleen, samoin nimet. Vuonna 1935 laiva myytiin Cecilia Sanne-nimisenä Suomen Turkuun Åbo Shipping Ab-varustamolle. Jälleen se sai uuden nimen, siitä tuli Telma.

Suomen lipun alle siirtyessään Telma oli jo aikojen parhaat päivänsä nähnyt merenkyltää. Uudisrakenteisiin ei tuolloin Suomessa ollut juurikaan varaa. Varustamat ostivat ulkomailta romulaivoja, joita kehnosti palkatut merimiehet nimittivät uiviksi ruumisarkkuiksi. Telma oli tyypiesimerkki sen hetkisestä suomalaisesta kauppalaivasta. Se oli vanha ja hauras A II-jäälukitussesta huolimatta. Sen olisi pitänyt päätyä jo vuosia sitten romuttamolle.

Kovaonininen Telma saapui Toppilaan joulupäivänä 1939. Satamapalvelija Väinö Aho merkitsi muistikirjaansa laivan tuloajaksi klo 16. Laiva tuli noutamaan Oulu Oyn selluloosaa, jota sen oli määrä viedä Ruotsin Sundsvalliin. Toppilassa laivasta otti ulosmaksun martinmeläinen jungmanni Aarre Mettovaara, joka ketti sittemmin pitkän päivätyön moottori- ja donkeymiehenä Suomi-Etelä-Amerikan linjan laivoissa. Mettovaara muisteli myöhemmin noita aikoja näin: ”Laivoja oli siihen aikaan kahdenlaisia, romuja ja erittäin romuja. Miehistön olosuhteet olivat surkeat. Asuttiin ja palettiin yhteisskansseissa. Kun ajettiin jäissä, tukka jäättyi nukkuessa seinään kiinni.”

Joulupäivänä Toppilaa saapui myös jäänmurtaja Otso. Se kiinnittyi laiturin aamulla kymmenen tietämässä. Höyrykäyttöinen, 1945 hevosvoiman Otso oli Helsingin kaupungin omistama satamajäänmurtaja, jonka Merenkulkulaitos oli aikarhannut Perämerelle. Nykypäivän murtajiin verrattuna Hietalahden telakalla 1936 valmistunut Otso oli vaatimatonta työjuuta Perämeren rannkoihin jääloihin. Pienikokoisena (pituus 44 m ja leveys 11,40 m) sen jäihin murtama ränni jäi pakosta kapeaksi. Se muodostui kohtalokkaaksi ikääntyneelle Telmalle.

Perjantaina 29.12. klo 15 Telma lähti Toppilasta. Sillä oli silloin ruumissaan 1983 tonnia oululaista selluloosaa. Täkkilastina oli samaa tavaraa 90 tonnia. Lähtö oli kiireinen. Ilmeisesti kapteeni Tor-Alf Collin

87 metriä pitkän Telman kohtaloksi koituivat Perämeren jäät ja aluksen hauraus. Vanha alus ei kestänyt jäänmurtajan suorittamaa aluksen voimallista kääntämistä jäissä.

FAKTA

s/s Telma oli upotessaan jo 56-vuotias laivavanhus

- Englannin Sunderlandissa (Shorts Bros. Ltd) 1883 rakennettu teräsraakenteinen höyryalus. Pituus 87 ja leveys 11,8 metriä, 930 hevosvoimaa. Bruttovetomäärä vajaan 1900 tonnia (tiedot vaihtelevat eri lähteissä). Aiemmat nimet Harrogate (engl.) sekä Freja, Fragaria ja Cecilia Sanne (ruotsal.). Suomalainen omistaja Åbo Shipping Ab (Pehr A. Collin).
- Upposi 30.12.1939 jäihin Oulun edustalle. Hylyn sijainti on noin

165° 07' 22" ja I 25° 01' 51". Hylky ja sen eri osat ovat 4–20 metrin syvyydessä. Lastina olleita selluloosapalleja on vielä laivassa. Niitä nostettiin 1960-luvulla, kuljetettiin jäätietä pitkin Martinniemen ja lastattiin junavaunuihin teollisuudelle kuljettavaksi.

- Telman hylky on suosituksi harastajasukeltajien kohde.

teki lähtöpäätöksen nopean jäiden muodostumisen takia.

Matkanteko loppui lyhyeen. Telma pysähtyi jo Toppilan salmen ulkopuolelle Oulun redille huonon näkyvyyden, sotailin takia sammunut linjat otettiin pois jäänmurtaja Otsosta annettujen ohjeiden johdosta. Matkaa oli tarkoitus jatkaa aamuyöllä kello neljä.

Laivan jääminen redille mahdollisti sen lisääntymisen. Oulu Oyn hinaaja Norma kiskoi Telman kuppeeseen proomulla sellupaaleja. Viinssi puuskuttivat ja ahtaajat uurastivat kello 18:sta yöhön klo kahteen asti. Laivan täkille nostettiin 774 paalia. Oli uuden lähtöyrityksen aika.

Satamapalvelija Väinö Aho kirjoitti muistikirjaansa: ”Jäänmurtaja Otso ja hinaaja Norma joka hinas massaproomua ja s/s Telma lähtivät

rediltä 30.12. klo 4.30 merelle pyrkiin.”

Kapteeni Collinin vierellä komentosillalla seisoivat Erkki Saarinen. Kirvesmies Artur Lemminen sai määräyksen peilata piilsiit (luodata ruumat) joka toinen tunti.

Telman kulku oli vaivalloista, todellista tuskien taivalta. Siitä saa havainnollisen kuvan laivan lokikirjasta ja Collinin Turun raastuvalla jättämästä meriselityksestä.

Kello 10.30 laiva juuttui puolen metrin vahvuisiin jäihin ja Otso tarjosi hinauskaapelia. Kapteeni Collin ei suostunut hinaukseen vaan ehdotti, että murtaja leventäisi jäärintää. Otso noudatti toivomusta, leikkasi Telman irti ja matka jatkui telin kolistessa laivan kylkiä vasten.

Puolen tunnin kuluttua Telma oli

jälleen jäissä kiinni. Nyt Collin hyväksyi hinaustarjouksen ja Otso yritti kiskoa laivaa tuloksetta irti. Kun laiva ei irronnut, oli yritettävä levittää Telmaa puristavaa kapeaa ränniä. Yllättäen Otsolta tuli Collinille ilmoitus, joka toi varmasti ennestäänkin huolestuneen laivanpäällikön selkään kylmiä viilijäisiä. Murtajalta ilmoitettiin, että jääkenttä oli lähtenyt liikkeelle. Telma oli käännettävä ja hinattava takaisin Toppilaan. Ja kääntämisellä oli kiire, sillä hiljaisesti puhallit lounais-tuuli oli pyörähtänyt itäkoilliseen ja voimistunut nopeasti neljään bofooriin. Oli vaara, että liikkuvat jäät työntäisivät Telman karille.

Murtaja uurasti, kiersi jäissä seisovaa rahtialusta ja sai leikatuksi sen irti. Hinauskaapeli kiinnitettiin ja laivaa alettiin kääntää tulosuuntaansa.

Kun merellä tapahtu vahinko, maissa ollaan aina viisaita. On asioita, joista Telman haverissa voidaan olla monta mieltä. Oliko jäiden liikumisuhka todellinen? Oliko laivan kääntämiseen liittyyvä toimet tehtävä niin kireällä ja voimallisesti? Oliko kääntäminen ollenkaan tarpeellista?

Collin kirjoittaa meriselityksessään, että jäänmurtaja Otso alkoi Telmaa kääntäessään kiskoa sitä niin suurella voimalla styyrpuuriin (oikealle), että hinausvaajien ohjausaukko repesi ja kaikki keulakiteet tolpit katkesivat Telmasa kaapelin pingotuksessa 90 asteen kulmassa suoraan pollarista murtajaan.

”Huolimatta siitä että useita kertoja megafonilla huusin murtajalle, että pienentäkää konevoimaa,

se jatko voimakasta vetoa”, kapteeni kertoo.

Laivan kääntäessä Telman oikeasta kyljestä kuului voimakkaita jumahdyksiä ja laiva kallisteli. Kääntämisen kuitenkin onnistui ja paluumatka Toppilaa kohti alkoi.

Kello 15.30 laiva pysähtyi Kattilankallan lähelle ja klo 16.30 kirvesmies Artur Lemminen ilmoitti, että laiva ottaa vettä sisäänsä. Telma oli saanut vuodon. Pumput käynnistettiin.

Telmaa luotsanneen luotsi Erkki Saarinen poika Esa Saarinen muistaa isänsä puhuneen usein Telman haverista.

”Isä oli tuolloin nuori luotsi ja tapahtuma oli puhuttellut häntä voimakkaasti. Hän sanoi Telman saaman vuodon olleen todella kova.

Keulaan oli tullut jäissä kolme metriä pitkä repeämä.”

Kapteeni Collin ilmoitti vuodosta Otsolle ja hinaaja Normalle. Kun vesi nousi laivassa nopeasti, ei ollut muuta keinoa kuin yrittää ajaa se matalikolle. Kello 17.30 laiva oli saatu ajetuksi väylän pohjoispuolelle, mutta matalikolla se ei ollut.

Näin Collin: ”Vesi alkoi nousta keulatkin yli eikä ollut mitään toivoa saada laivaa matalikolle. Styyrpuurin ankkuri laskettiin. Kello 18.10 annoin määräyksen: miehet pois konehuoneesta. Kello 18.20 Norma otti miehistön. Kello 19 upposi keulanpuoli. Kello 21.30 katosi laiva syvyyteen.”

Satamapalvelija Väinö Aho kirjoitti muistikirjaansa: ”Väki pelastui ja sai omat tavaransa pelastettua. Otsola ja Norma ja proomu tulivat Toppilaan ja Norma toi Telman väen mukanaan.”

Ilmeisesti laivanväki keinotteli itsensä ensin jäälle, josta Norma sitten poimi sen mukaansa. Tällainen muistikuva luotsi Saarisen pojalle Esalle on isän puheista syntynyt.

”Isäpappa kertoi vielä, että merimiehet olivat ottaneet laivan viinat mukaansa ja napanneet jäällä kärvistellään niin paljon lämmikkeitä, että olivat melko hutikassa Toppilaan saapuessaan.”

Luotsi Saarisen kapteeni Collin antoi lahjaksi ja muistoksi tapahtuneesta Telman ilmapuntarin ja kiikarin, jotka hän oli siepannut mukaansa uppoavasta laivasta.

Laivanpäällikön painajainen, oman laivan menettäminen, oli Tor-Alf Collinille tapahtunut tosiasia. Paitsi että hän oli Telman päällikkö hän oli myös varustamon merkittävä osakas neljäosan osakeosuudella.

Onnettomuutta seuraavana päivänä, uuden vuoden aattona, Collin kävi hinaaja Normalla haveripaikalla ja totesi Telman korsteemin olevan puolen metrin verran näkyvissä. Paikalla ajalehti jäiden seassa pelastusvenet ja sellupaaleja. Meriselitykseen hän merkitsi laivan makkavan pohjois-eteläsuunnassa köylilään noin 18 metrin syvyydessä. Suoranaista syytöstä jäänmurtaja Otsoa kohtaan Collin ei meriselityksessään esitä, mutta toteaa, ettei haveri aiheutunut Telman omasta manöveeruksesta.

”s/s Telma ei ollut syyllinen onnettomuuteen. Vapautan itseni sekä Telman miehistön ja varustamon kaikesta vastuusta tapahtuneeseen.”

Meriselityksenannon yhteydessä kuullut laivan ensimmäinen konemestari ja talousesimies kertoivat yhtäpitävästi kapteenin kanssa tapahtumista. Ehdottoman varmaa syytä onnettomuudelle he eivät nimenneet, mutta otaksuivat kuitenkin jäänmurtajan voimakkaiden vetojen laivaa käännettäessä aiheuttaneen kohtalokkaan vuodon.

Lehdissä Telman tragediasta ei - sensuurin takia? - ollut riiviäkään. Kaleva kirjoitti 3.1.1940 etusivullaan: ”Suuri voitto saatu Suomussalmella. Noin 20000 käsitettävä vihollisarmeija tuhottu melkein kokonaan.”

Kapteeni Collin kirjoitti samaan aikaan meriselitystä s/s Telman häviöön päättäneestä kamppailusta Perämeren jäitä vastaan.

Pulssi

Puhdas pöytä

S*iellä se kellottaa keskelelä synkintä avaruutta, vie-raassa aurinkokunnassa. Pieni pallukka, joka tuntee itsensä epäilemättä vähän yksinäiseksi. Vielä toistaiseksi.*

Sen on joku lahjaton nimenä GJ 1214b:ksi. En ole vielä päättänyt, minkä nimen sille annan, mutta en nyt ainakaan mitään persoonatonta kirjain- ja numeroyhdistelmää.

Vaikka oma tähtitieteen tuntemukseni onkin luonnollisesti huikaisevaa tasoa, lienee turhaa ryhtyä avamaan sellaisia peruskäsitteitä kuin 13 parsekin etäisyydellä Maasta sijaitseva M-spektriulokan tähteä kiertävä, supermaapalloksi luokiteltava eksoplaneetta, kun voi tarkastella asiaa yleisjärjestyksellä tähtellä.

GJ 1214b on vastikään avaruudesta löytynyt puhdas pöytä, joka tekee lopun viimeistään tammikuun kahdeksannekymmenennen pä-

”Pitäkää näppinne irti, GJ 1214b on minun.

vän tienoilla tyhjiksi muuttuvista uudenvuodenlupauksista. Se on nimittäin Maata muistuttava planeetta, jossa muistuttavansa merkitsee paranneltua versiota.

GJ 1214b:llä on paljon lämpimämpää kuin Maassa. Lämpimästä tulee hiki. Hikoileminen lähiduttua. Planeetan pintalämpötilaksi on arvioitu sellaiset 120–280 celsiusastetta, joten luulena, että muutama kilo tippuu jo niissä henkisissä ponnisteluissa, joita ”onpa ihanaa, kun ei tarvitse tehdä uudenvuodenlupauksia” -virkkeen ajatteleminen vaatii.

Tämä oivallinen planeetta

ta käyttää keskustahden ympärillä kiertämiseen vain 1,6 Maan vuorokautta. Jos vuosi on näin lyhyt, vuorokausi se vasta lyhyt onkin. Tämän vuoksi GJ1214b:llä ei tule harrastettua ilta-aikaista ylensyöntiä. Jos tarttuu vaikkapa kakkupalaan siinä kymmenen jälkeen illalla, on kaiken järjen mukaan jo aamu, ennen kuin sen on ehtinyt nostaa huulilleen.

Elämänlaatu GJ 1214b:llä on muutenkin aivan toista luokkaa kuin täällä. Kun vähän ynälläään, saadaan esimerkiksi vuotuisen räntä- ja loska-ajan kestoksi varsin siedettävä aika. Vaikka ei rääntäsedekaan todennäköisesti 200 asteen lämmössä ota päähän yhtään niin paljon kuin nollarajalla.

Tähtitieteilijöiden mukaan GJ 1214b:llä ei todennäköisesti ole elämää, joten mikä sen parempi paikka uuden elämän aloittamiseen. Pahim-

massa tapauksessa vastassa saatava kuulemma olla jonkinlainen vedessä lilluva mikrobi, mutta eiköhän siitä yksi täysikasvuinen aikuinen selvi. Jos mikrobi hangoittelee vastaan, uskoisin, että planeetalla on joka tapauksessa tilaa meille molemmille.

Huolestuneena olen kylläkin pannut merkille tähtitieteilijöissä planeettaa kohtaan virinneen innostuksen. Pitäkää näppinne irti, GJ 1214b on minun. Joten älä enää tunne olasi orvoksi, rakas pallukkani – täältä tullaan. Muutamia pinnalla si elämiseen liittyviä käytännön ongelmia en ole vielä ratkaissut, mutta eivätköhän nekin jo ole selkiytyneet siihen mennessä, kun jalkateräni viimein koskettaa kaikista parempaa tekevää maaperääsi.

42 valovuoden matkalla on aika ajatella.

Hanna Kuonanoja
hanna.kuonanoja@kaleva.fi

JUSSIN TIETOVISA

Visan maksimipistemäärä on aina 28. Yhdestä vastauksesta voi saada 1–3 pistettä. Oikeat vastaukset löytyvät sivun alareunasta. Kysymykset on laatinut Juha Simila.

- Kenen vakituksen TV-tutun kirjoittama romaani on Tuliaiset Moskova. 1p
- Kenen taidenäyttely on nähtävillä 21.12.09–6.1.10 Kuusiluodon koululla Oulussa? 1p
- Kuka valittiin vuoden 09 FIFA:n pelaajaksi? 1p
- Kaseini on? 1p
a) ääninauhuri b) höyläpenkki c) juustoaine d) manteliöljy
- Mikä rikollinen menetelmä? 1–3p
3p. Näennäisesti laillinen siivous. Siitä käytetään kansainvälistä termiä laundering. 2p. Liittyy esim. huumekauppaan. 1p. Se on valtuutan puhdistus.
- Kuka toimi Tullihallituksen pääjohtajana 1988–1995? 2p
- Millä vuosisadalla Hämeenlinnan kaupunki on perustettu? 1p
a) 1400-luvulla b) 1500-luvulla c) 1600-luvulla d) 1700-luvulla
- Mikä sävellyksen nimitys? 1–3p
3p. Se on myös tavaranytely monikossa. 2p. Ethtoollisurgian nimi. 1p. Erä- tällaiset järjestetään vuosittain.
- Voliere on? (1p)
a) apinatalo b) liskotalo c) hämähäkkitalo d) lintutalo
- Mikä valtio voitti olympiakultaa naisten jääkiekkotilussa Naganosssa 1998? 2p
- Mikä joki? 1–3p
3p. Suurimmat sivujoet Rio Negro ja Rio Madeira.
2p. Vesimäärältään ja alueeltaan maailman suurin joki.
1p. Virtaa Etelä-Amerikassa.
- Mikä oli elokuvaohjaaja John Fordin oikea nimi? 2p
- Missä Euroopan kaupungissa oli ensimmäinen sähköistetty raitiotie v. 1881? 3p
- Mikä oululainen urheiluseura? 1–3p
3p. Nimen alku on käsky tai kehotus. Se antoi aikoinaan vastaperustetulle Oulun Lipolle sarjapaikkansa, pelivälineensä ja 75 000 markkaa rahaa.
- Sen edustaja Leo Honkala saavutti pronssia Helsingin olympialaisissa 1952. 1p. Täyttäneet 100 vuotta 2000-luvulla.
- Missä kaupungissa on Maailman pankin päämaja? 1p
a) Washington b) Boston c) New York d) Toronto

(14) Oulun Pyrintö (15) a, Washington. USA (11) Hmazon O Sean O Feaney (13) Berlin (10) Lane (7) c, 1600-luvulla (8) messu (9) d, Jernnu nel Mess (4) c, juustoaine (5) rahmpesu (6) Jernnu

Vastaukset: (1) Matti Rönkä (2) Seppo Simila (3) Lio-